

KUKOVECZ GYÖRGY:

KUBA ÉS A SPANYOL POLGÁRHÁBORÚ

I.

A spanyol polgárháború a nemzetközi munkásmozgalom történetének kiemelkedő, s bár számtalan munka jelent meg róla, máig is tanulságos és kutatást érdemlő fejezete. A harminckettől hónapig tartó küzdelem nem maradt spanyol belügy, fasiszmus és antifasiszmus erőinek nemzetközi méretű összecsapásává vált, a legnagyobb erőpróbává a második világháború előtt. A köztársaság oldalán – a spanyol nép fiai mellett – ötvennégy nemzet internacionalistái harcoltak a polgárháború első hónapjainak *miliciáiban*, majd az 1936 őszen létrehozott *nemzetközi brigádokban*, s később – a hadsereg átszervezése után – a *reguláris köztársasági hadseregben*.

Legnagyobb számban a fasiszmus által közvetlenül fenyegetett Európa antifasisztái harcoltak a spanyol frontokon, többségüket a munkásmozgalom küldte a köztársaság védelmére. Így pl. 8500 francia, 5000 német, 4000 olasz internacionalistát említenek a háború krónikái. A magyar önkéntesek összlétszáma Györkei Jenő számításai szerint 965 fő volt.¹

De sokan érkeztek a spanyol háborúba a tengerentúlról is, az Egyesült Államokból, Kanadából és a *latin-amerikai országokból*, tanúságot téve arról, hogy századunkban globális üggyé vált a haladás és a demokrácia védelme, a reakció elleni harc. A latin-amerikaiak között jelentős számban voltak *mexikóiak* (köztük David Alfaro Siquieros, a világhírű festő); tekintélyes, 500 főnyi csoportot alkottak az argentinok is. *Legtöbbben azonban Kubából, Spanyolország utolsóként függetlenné vált amerikai gyarmatáról érkeztek.*

A kubai és a spanyol forradalmi mozgalmak sok szállal kötődtek egymáshoz. A kubai munkásmozgalom születésénél Spanyolországból származó anarchisták és marxisták bábáskodtak, így pl. *Saturnino Martínez, Enrique Roig y San Martín, Alfredo López*. Az 1925-ben alapított Kommunista Párt első főtítkára, *José Miguel Pérez* tanító a Kanári-szigetéről származott. José Miquel Pérez Machado diktátor már a párt megalapításának évében száműzte Kubából. A Spanyol Kommunista Párt titkáráként dolgozott a Kanári-szigeteken Santa Cruz és Las Palmas körzetében. 1936. augusztus 18-án a fasiszta lázadók elfogták és szeptember elején ki-

végezték. Ismeretes az is, hogy *Enrique Lister*, a kommunista 5. Ezred egyik híres parancsnoka ifjúságának jelentős részét Kubában töltötte, s a havannai dokmunkások között járta ki a szakszervezeti mozgalom iskoláját.²

A spanyol polgárháború és a kubai forradalom közötti kapcsolatok kiemelkedő megszemélyesítője *Alberto Bayo* ezredes, aki a gyarmati Kubában született, spanyol katonacsalád gyermekeként. Mint hivatásos tiszt, a fasiszta lázadás első napjától a köztársaság oldalán küzdött, s egy időben Prieto hadügyminiszter hadsegédje volt. Nagy tapasztalatokra tett szert a partizánhadviselés terén is, s ezeket hasznosítva készítette fel Fidel Castrót és társait Mexikóban a gerillaháborúra 1955–1956-ban.³

A Spanyolországért harcoló kubai önkéntesek nyomait kutatva, kitűnő kalauz *Dolores Ibarruri*, aki a nemzetközi szolidaritásra emlékeztetve ezt írja: „Oldalunkon harcoltak kubai testvéreink is, köztük Pablo de la Torriente költő”. *Az egyetlen út* c. könyv egy másik helyén, az 1937 nyarán Valenciában tartott nemzetközi antifasiszta író-kongresszus kapcsán pedig ezt olvashatjuk: „Joaquín Ordoqui elvtárs vezetésével népes kubai csoport érkezett Spanyolországba, hogy elhozza a köztársaságiaknak a kubaiak forró üdvözlését és segítségét. Köztük volt Pablo de la Torriente kubai író, aki a madridi fronton esett el, úgyszintén Alberto Sánchez, a fiatal diák és Candón elvtárs is. Nevük és hős életük példakép a kubai ifjúság számára”.⁴ A részleteket illetően – annyi év távlatából – Dolores Ibarrurit megcsalta az emlékezete, de a lényeget megfogalmazza: a forradalmár diák *Alberto Sánchez*, a kommunista munkás *Policarpo Candón* és az író, újságíró Pablo de la Torriente Brau neve méltán szimbolizálja a fasiszmus ellen küzdő spanyol köztársaság, s a vele szolidáris kubai baloldali kapcsolatokat.

II.

A spanyol polgárháború kitörése több okból is sajátosan érintette Kubát. Az első, hogy a „megosztott Hispánia” jelen volt a szigetországban is. Az 1931. évi népszámlálás szerint 625 449 *spanyol állampolgár* élt a szigeten, s az anyaországban született kubai lakosok száma megközelítette a 300 000 főt. Az 1943-as népszámlálás idején már csak 121 742 spanyol állampolgárt vettek számba, a csökkenés fő oka, hogy az 1940. évi alkotmány az állampolgárságot új módon fogalmazta meg, kubai állampolgárnak tekintett minden Kubában született gyermeket.⁵ Szerepet játszott az is, hogy az 1933 őszi „forradalmi törvények”,⁶ valamint a

gazdasági depresszió számos spanyolt kényszerített az anyaországba való visszatérésre. Nem túlzunk azonban, ha azt állítjuk, hogy a polgárháború kitörésekor a valamivel több, mint 4 millió lelket számláló kubai lakosságból közel fél millió lehetett spanyol állampolgár, s a rokoni szálak révén nem volt Kubában olyan fehér család, amelyet ne érintettek volna közvetlenül a spanyol események.

A harmincas években 21 cukorgyár volt spanyol tulajdonban (összesen 157 működött), s nagy szerepet játszottak a kubai gazdasági életben a spanyol tulajdonban lévő kereskedőházak, export–import cégek is. Tulajdonosaik és vezető rétegük köré csoportosult a Kubában élő spanyol jobboldal, amely nemcsak a szigetország politikai életére gyakorolt befolyást, hanem szoros kapcsolatokat tartott fenn az anyaországi reakcióval is. Az importáló kereskedelmi burzsoázia pénzelt a *Spanyol Falange* kubai szervezeteit, amelyek 1939 áprilisáig legalisan működtek. A Falange maga is létesített fiókszervezeteket Kubában. Ilyen volt az ún. „*Szocialista Forradalmi Légő*”, a szürkeingesek szervezete és az ún. „*Társadalmi Segítség*” (Auxilio Social). Ezek Kuba háborúba lépéséig (1941 december) együttműködtek a német nácipárt kubai ügynökeivel, akik szintén kereskedőcégeket használtak fedőszervként.⁷ Alapvetően a gazdag, s többnyire jobboldali beállítottságú rétegek befolyása érvényesült a Kubában működő spanyol művelődési központokban (ilyen volt pl. a Centro Gallego és a Centro Asturiano) is.

A köztársasági érzelmű spanyoloknak három jelentősebb politikai szervezete működött Kubában a polgárháború éveiben: a *Spanyol Köztársasági Kör* (Círculo el Republicano Español), a *Spanyol Szocialista Kör* (Círculo Español Socialista) és a *Köztársasági Baloldal Kör* (Círculo Izquierda Republicana).

A népfront köztársaságát támogatta a katalán művelődési központ és a *Casa de Cultura* elnevezésű, baloldali kulturális egyesület, amelynek 1939 elején mintegy 10 000 tagja volt szerte Kubában. 1938 áprilisától – amikor ezt a kubai politikai helyzet változása már lehetővé tette – a baloldali spanyol szervezeteket a *Spanyol Demokratikus Front* (Frente Democrático Español) fogta össze, amely szolidaritási akciókat és gyűléseket rendezett a harcoló köztársaság támogatására.⁸

A másik sajátosság az 1935–1939 közötti kubai belpolitikai viszonyokból adódott. Ezekben az években Kuba az 1933–1935. évi anti-imperialista, polgári demokratikus forradalom bukásának következményeit szenvedte.⁹ Az időszak első felét a Batista vezette hadsereg uralmának növekedése, a fokozódó militarizálódás és a reakció előretörése jel-

lemezte 1937 végéig. A szakszervezeteket, a Kommunista Pártot, a baloldali (nemzeti reformista és kispolgári forradalmi) pártokat törvényen kívül helyezték, vezetőik és aktivistáik közül sokat börtönbe vetettek vagy emigrációba kényszerítettek. Ilymódon a *spanyol köztársasággal való szolidaritás kezdettől összefonódott az első Batista diktatúra elleni harccal, a demokratikus kibontakozásért vívott kubai küzdelemmel*. 1938 elejétől a kubai belpolitikában lassú változás kezdődött. A hazai tömegmozgalom és a roosevelti „jó szomszédság”-politika kettős nyomásának hatására Batista, aki szeretett volna tömegbázist is teremteni hatalma legalizálásához, fokozatosan balra nyitott, s ez (előbb csak megtűrten, később legálisan is) lehetővé tette a köztársasági Spanyolországgal való nyílt szolidaritást.¹⁰

A spanyolországi fasiszta lázadásra és a polgárháború kitörésére először a Spanyolországban és az USA-ban élő kubai emigráció reagált, amely két rétegből tevődött össze. Egy részét a munkanélküliség, a világgazdasági válság következményei elől menekülők alkották. Másik, nagyobb hányadát az 1934–1935-ben keletkezett politikai emigráció. A New-Yorkban, Miami-ban, Madridban, Barcelonában és (kis részben) Mexikóban élő kubai politikai emigráció erősen megosztott volt. Balszárnyát a kommunisták, a kommunista ifjúsági szövetség (Liga Juvenil), a Baloldali Diákfront (Ala Izquierda Estudiantil) tagjai és Antonio Guiteras követői, az Ifjú Kuba (Joven Cuba) párt aktivistái alkották.

Az emigránsok összefogását, politikai nevelését a külföldön működő baloldali egyletek, klubok, szervezetek segítették, amelyek a polgárháború kitörése után egyben toborzóközponttá is váltak. Ilyen volt pl. Spanyolországban a *Hispano-amerikai Diákszövetség*, amely a latin-amerikai népek társadalmi helyzetének javítását és az imperializmus elleni harcot írta zászlajára. Tagjai között kubaiakat is találunk. Madridban működött az 1935 augusztusában alapított *Kubai Forradalmárok Antiimperialista Bizottsága* (spanyol rövidítése: CARC). A szervezet szoros kapcsolatokat tartott fenn a Spanyol Kommunista Párttal, a Nemzetközi Vörös Segéllyel, a Hispano-amerikai Diákszövetséggel és a spanyol kommunista ifjúsági szövetséggel. A CARC népfreontos alapon szerveződött, vezetői között egyaránt voltak kommunisták és guiteristák. Tagjai marxista tanulókört szerveztek, aláírásgyűjtéssel és táviratkampányokkal próbálták előmozdítani az otthoni politikai foglyok kiszabadítását, s bekapcsolódtak a spanyol népfreont győzelméért vívott politikai harcba is. Vezetői (pl. a guiterista Alberto Sánchez, a kommunista Moises Raigorodski és Policarpo Candón) az első naptól részt vettek a fasiszta lázadás elleni harcban.¹¹

Hasonló funkciót töltött be New Yorkban a *Kubai Antimperialista Forradalmi Szervezet* (spanyol rövidítése: ORCA), amelyet Raúl Roa, Leonardo Fernández Sanchez, Dr. Gustavo Aldareguia és Pablo de la Torriente Brau alapított 1935 augusztusában. Az ORCA a megosztott kubai forradalmi erők egységfrontjának létrehozását akarta segíteni, és számos kérdésben együttműködött a Kubai Kommunista Párttal. Tagjai bekapcsolódtak a new yorki *Antifasiszta Bizottság* munkájába; írták, szerkesztették és terjesztették a bizottság lapját, a „Frente Único”-t. Jelentős eredményük volt a new yorki *José Martí Klub*, a legrégebb kubai emigráns központ újjászervezése demokratikus alapon. Ugyancsak New Yorkban volt a „*Julio Antonio Mella Klub*”, amely a Kubai Kommunista Párt elvi irányításával működött, de tevékenységét összehangolta az USA KP akcióival is.

A polgárháború kitörése után a Julio Antonio Mella Klub – az USA KP instrukcióit követve – nagy propagandamunkát fejtett ki a New Yorkban élő latin-amerikaiak között, s felvonulásokat és gyűjtéseket szervezett a spanyol nép támogatására. Ez a klub lett a „*Nemzetközi Brigádok Kubai Toborzó Irodájának*” bázisa az Egyesült Államokban. A kubai önkéntesek toborzását az USA-ban is a Kubai KP irányította, de Spanyolországba juttatásukról – a két párt közötti együttműködés keretében – az Egyesült Államok Kommunista Pártja gondoskodott.¹²

Az emigrációnál nehezebb körülmények között dolgozó hazai baloldal kezdettől összekapcsolta Kubában a spanyol néppel való szolidaritást az első Batista diktatúra elleni harccal. A megtűrt legalitást kihasználva, a kommunisták szócsövének számító *Mediodía* c. baloldali folyóirat, amelyet Nicolás Guillén szerkesztett, már 3. számában közreadta a kubai értelmiség (írók, művészek) szolidaritási kiáltványát, amelyet a kor vezető szellemi emberei – köztük Emilio Roig de Leuchsenring, Regino Pedroso, Manuel Navaro Luna, Luis G. Wangüemart – írtak alá.¹³ 1936 november 4-én, Madrid védelmének nehéz napjaiban kiáltvánnyal fordult Kuba népéhez az illegálisban működő Kommunista Párt is. A terjedelmes kiáltvány párhuzamot von a spanyol és a kubai nép elnyomói között, méltatja a Spanyolorzágnak nyújtott szovjet segítséget, követeli a Spanyol Falange betiltását Kubában, s felszólít a spanyol nép és kormány sokoldalú támogatására.¹⁴

A Kubai Kommunista Párt Központi Bizottsága hozta létre az illegális *toborzó bizottságot* (ezt a visszaemlékezések többféle néven említik, mi a Nemzetközi Brigádok Kubai Toborzó Irodája elnevezést használjuk), amelynek vezetésével a párt *Ramón Nicolau*-t bízta meg. Tanul-

ságos szemügyre venni az „Iroda” összetételét. A KP-t Ramón Nicolau, Victor Pina Cardoso és Dr. Luis Álvarez Tabio orvosszázados képviselte benne. A Guiteras alapította Joven Cuba-t Emilio Laurent, aki 1931-ben expedíciót szervezett Machado megbuktatása érdekében, 1933 őszén pedig a Grau San Martín-Guiteras féle forradalmi kormány országos rendőrkapitánya volt. Grau San Martín Kubai (Autentikus) Forradalmi Pártjának, a PRC(A)-nak a balszárnyát José A. Martínez Méndez hadnagy; az ún. tradicionális politika haladóbb erőit Juan R. O’Farill de Miguel őrnagy és Jacinto Llaca Argudín százados képviselte. Tagja volt még a bizottságnak Gastón Fernández Supervielle tengerésztiszt, aki később belépett a Kommunista Párta. A katonatisztek mind szolgálaton kívül voltak, 1933 őszén a Batista vezette „örmesterek lázadása” távolította el őket a hadseregből. 1937 decemberétől, amikor Ramón Nicolau-t a párt Spanyolországba küldte, Victor Pina Cardoso vette át a „Toborzó Iroda” vezetését.

A kommunisták tehát az antifasiszta erők lehető legszélesebb együttműködésének megvalósítására törekedtek a spanyolországi önkéntesek toborzásában, s elérték, hogy a „Toborzó Irodában” katonai képzettséggel rendelkező emberek képviseljék a különböző politikai irányzatokat.¹⁵

III.

„Csodálatos ötletem támadt: Spanyolországba megyek, a spanyol forradalomba. Otthon, Kubában a népszerű dal szavaival azt mondják ’nem halhatsz meg addig, míg nem láttad Spanyolországot’. És én most Spanyolországba megyek, a spanyol forradalomba, oda, ahova most a világ minden elnyomottainak aggodalmi irányulnak” – írta lelkesen Pablo de la Torriente Brau 1936 augusztusában a jóbarátnak, Raúl Roának.¹⁶ Ez a forradalmár újságíró, író, akit – Raúl Roa szavaival élve – az elsők között fogott meg a spanyol forradalom tüze, méltán vált a spanyol és a kubai nép antifasiszta együttműködésének szimbólumává. Nemcsak Dolores Ibarruri említi könyvében. Halála után róla nevezték el az 5. Ezred laktanyáját Alcalá de Henaresben, s neve – García Lorca és más kiemelkedő antifasiszta művészek neve mellett – olvasható volt az 1937-es valenciai írókongresszus tanácskozási termének falán is.¹⁷

Pablo de la Torriente Brau (1901–1936)¹⁸ mögött már jelentékeny irodalmi és forradalmi múlt volt a „spanyol kaland” kezdetekor. A harmincas évek elején cikksorozatban, majd könyvben leplezte le a kubai börtönviszonyokat. Az 1933–1935-ös forradalom idején az orientei hegyekbe utazott, ahol megírta a földjüket fegyverrel védő szegényparasztk

szociográfiáját, a híres *Realengo 18*-at. 1935 tavaszán emigrációba kényszerült, ettől kezdve New Yorkban a kubai baloldal egyesítéséért dolgozott az ORCA-ban és a Mella Klub rendezvényein. Mélyenszántó elemzést írt a harmincas évek kubai forradalmi folyamatáról „Algebra és politika” címmel. s valamikor 1935–36 fordulóján tagja lett a Kubai Kommunista Pártnak.

Spanyolországba haditudósítóként utazott, az *El Machete* c. mexikói kommunista lap és a Joseph Freedman szerkesztette *New Masses* támogatásával, s az első perctől kezdve olyan természetességgel azonosult a köztársaság ügyével, mintha – Juan Marinello találó kifejezésével élve¹⁹ – Asturiában vagy Madridban született volna. 1936. szeptember 25-én már levélben számolt be útiélményeiről, s írásából az is kiderül, hogy a nyughatatlan haditudósító azonnal munkához látott.²⁰ Az utókorra hagyott spanyol krónikája – kb. két tucat levél és az Amerikába küldött haditudósítások – hiven tükrözi a polgárháború első hónapjainak zaklatott légkörét, visszaadja a milicisták hangulatát, s a madridi lakosság, a spanyol emberek győzelembe vetett hitét.²¹

Eközben egyetlen percre sem pihent benne a kubai forradalmár, akit hazája sorsa izgat. Már első levelében azt hangsúlyozta, hogy írásait a Kubai KP a politikai szükségleteknek megfelelően használja fel, s a Katalán Egyesült Szocialista Munkáspárt létrejöttét példának tartotta a kubai forradalmi erők egységének megteremtéséhez. Állandóan híreket, információkat sürgetett Kubából, s a madridi „mintabörtön”, a Cárcel Modelo meglátogatásakor az jutott eszébe, hogy a kubai mintabörtönben, Isla de Pinoson gyakran a földön kellett aludnia. Az éjszakai tüntetések élményét pedig azzal a hasonlattal adta vissza, hogy Madrid „...tisza, finom egén, amely olyan, mint egy kék leány arcbőre, csaknem ugyanaz a hold világít, mint a havannai öbölben, ahol a fények sokasága nem engedi aludni a cápákat”.²²

Pablo de la Torriente Brau rövid madridi tartózkodás után a „legyőzhetetlenségre ítélt guadarramai frontra” ment október elején. Francisco Galán hadoszlopánál ismerkedett meg a milicisták életével, itt esett át a tűzkeresztségen. Mint október 10-i levelében írja, a milicisták szerint ő volt az első újságíró, aki hosszabb ideig az első vonalban maradt. A guadarramai hegyekben szerzett élményekből született meg lírai szépségű beszámolója a milicista lányok életéről.²³

1936. október 10-én kelt levele, s egyik tudósítása (En el parapeto. Polémica con el enemigo) kortörténeti érdekességű dokumentuma a szembenálló felek propaganda-csatájának, hasonló leírással pl. Mihail Kolcov

Háborús Naplójában találkozhatunk. Mint írja, október 4-én éjjel háromszor beszélt az ellenséggel, bár szónokatait nem a Mella Klub stílusában fogalmazta meg: „A szószék egy szikla volt. A színpad a holdtalan, még sűrű és veszélyes éj. A publikum: a spanyol forradalom milicistái és a sértéseket kiabáló fasiszták, requeték, falangisták, csendőrök és áruló katonák”.²⁴ Torriente Brau ellenfele egy Calvo nevű fasiszta pap volt, s szócsatájuk túlment a szokásos lövészárkokgyalázkodáson, politikai vitává vált”... Hatásos dialektikám révén világosan felvázoltattott, mi a különbség Mussolini egy repülőgépe, és egy, a mexikói munkások által küldött puszkagolyó között”²⁵ – írja. A vita tárgyát ugyanis a szembenálló feleknek adott külföldi segítség képezte. Mussolini repülőgépei új Abesszíniát akarnak Spanyolországból csinálni – érvelt Torriente Brau –, míg „egy mexikói lövedék sohasem jelentette egy másik nép lerohanását és meghódítását. Egy mexikói lövedék mindig a népek szabadságáért vívott harcot jelentette”.²⁶ A vita aktualitását az adta, hogy Lázaro Cardenas elnök Mexikója, amely az elsők közt támogatta a népfront Spanyolországát, húsz-ezer fegyvert és húszmillió lőszeret küldött a köztársaságnak. A lőszer tekintélyes részét a mexikói munkások által összegyűjtött pénzből vásárolták. Az egyik szállítmány Barcelonába érkezéséről korábban Pablo de la Torriente Brau is beszámolt.

Októberben a védelemre felkészülő Madrid állt Pablo de la Torriente Brau figyelmének középpontjában. Különösen leveleiben hangsúlyozta, milyen rendkívüli erőfeszítéseket tesz a Spanyol Kommunista Párt a védelem megszervezése érdekében.

Beszámolt azokról a gyűlésekről, melyeken José Diaz és Dolores Ibarruri (La Pasionaria) lelkesítették a harcosokat. Október 19-én La Pasionaria ötezer katona előtt beszélt, akik a *kronstadti matrózok* c. szovjet filmet nézték meg. Torriente Brau maga is úgy érezte, hogy Madrid fokozatosan a veszélyben lévő forradalmi Pétervárhoz válik hasonlatossá. Szinte naponta írt levelet vagy tudósítást, érzékeltetve a fokozódó feszültséget. Beszámolt a fasiszta bombázásokról, a szüntelenül ismétlődő tüntetésekről, amelyeket a Népfront szervezett, Madrid népének elszántságáról: „Én azzal az éhséggel és izgalommal élem az életet, amellyel a moziba megyek. És most egész Madrid egy epikus mozi” – írta 1936. október 22-én.²⁷ Azt is megfogalmazta, hogy az anarchisták és a trockisták akciói és fegyelmetlensége óriási károkat okozott a védelem ügyének. Október 23-i levelében leírta a trockista POUM ifjúsági szervezetének, a Juventud Comunista Ibéricának egy botrányba fulladt tüntetését, s idézte

az egyik kommunista röplap szövegét: „A trockisták és a Juventud Comunista Ibérica a Népfront ellenségei! Az ellenség szövetségesei!”²⁸

Madrid védelme döntő változást hozott Pablo de la Torriente Brau életében is. November elején, amikor a fasiszták már a város bevételere készülődtek, s a köztársaság helyzete válságosra fordult, végleg „tokba tette a tollat” (Roa), s Gabriel García Maroto spanyol festővel együtt beállt a miliciába. Mindketten önkinevezett politikai biztosok lettek, tisztységüket csak később erősítette meg J. Alvarez del Vayo hadügyminiszter. Torriente Brau Valentín González, a híres El Campesino extreme madurai és kasztíliai parasztokból álló zászlajának komisszárja lett. November 15-i levelében azt írja, hogy tisztán újságírói szempontból lehetséges, hogy e tiszttség vállalása hiba volt, mert többször kell távol lennie Madridtól, de ezekben a pillanatokban csak a legszorosabban vett forradalmi feladatoknak van létjogosultsága.²⁹

El Campesino zászlóaljával, amely az 5. Ezred Francisco Galán vezette egységéhez tartozott, Torriente Brau részt vett Madridban a Casa del Campo környékén vívott ütközetekben. Galán hadoszlopában más kubaiak is harcoltak: Alberto Sánchez és Policarpo Candón, ekkor már mindketten századosok voltak. Jogos büszkeséggel írta Torriente Brau: „Igen jó itt a híre Kubának, annak ellenére, hogy általában is a latin-amerikaiak kapcsolódtak be legnagyobb számban a harcba, és csaknem valamennyien kitűntek...”³⁰ Később Aravacanál és Pozuela de Alarcón-nál harcolt Pablo de la Torriente Brau egysége. A védelmi harcokban Galán hadoszlopa megtizedelődött. El Campesino 600 emberből álló zászlóalj pl. 400 főt veszített két nap alatt Pozuela de Alarcón-nál. November közepén a zászlóaljat feltöltésre és újjászervezésre Alcalá de Henaresbe irányították. Itt kóstitolt bele Pablo de la Torriente a hadsereg szervezés nehézségeibe.

Politikai biztosként részt vett több, az 5. Ezred főhadiszállásán tartott értekezleten, ahol a kommunista parancsnokok a miliciarendszer megszüntetését, a fegyelem megerősítését, a reguláris köztársasági hadsereg létrehozását sürgették. Megismerte a toborzás nehézségeit is, volt olyan nap, amikor 400 kilométert autóztak El Campesinóval. Az író számára ez a kasztíliai paraszt életébe engedett bepillantást, de a toborzótiszt azt tapasztalta, hogy a parasztok a szabotázs mesterei, ha nem értik a dolgok „miértjét”, ha nem világosítják fel őket saját nyelvükön a harc céljairól. A rövid nyugalmi periódus, amikor Pablo de la Torriente Brau nemcsak a harcosok ideológiai felkészítésével és írni-olvasni tanításával, hanem saját tollának elővételével, az írás gondolatával is foglalkozott,

december 17-én véget ért. A zászlóaljat Majadahonda térségébe vezényelték és azonnal harcba vetették. December 18-án délután eltűnt Pablo de la Torriente Brau komisszár, aki éppen a fasiszta támadás által szétzilált összeköttetés újjászervezésével foglalkozott. Holttestét másnap találta meg Gandón századának egyik katonája, a kubai Justino Frutas. A Védelmi Junta post mortem századossá léptette elő Pablo de la Torriente Braut. Tervezték, hogy holttestét a szabad Mexikóba szállítják, hogy egykor majd a szabad Kubában pihenjen. Végül Barcelona egyik temetőjében helyezték nyugalomba 1936. december 24-én.³¹

IV.

A spanyol polgárháborúban résztvevő kubaiak létszámát a különböző szerzők 800–850 főre becsülik. A Kubában 1981-ben kiadott visszaemlékezés kötet³² függeléke 733 internacionalistát sorol fel név szerint, a teljesség igénye nélkül. Közülük 89-en haltak hősi halált Spanyolországban. A kötet 46 visszaemlékezést közöl, s ezekből – bár pontos adatok nincsenek – némi következtetést vonhatunk le a kubai önkéntesek pártállására is. Úgy tűnik, a legtöbb internacionalista a kommunisták és a Guiteras alapította Joven Cuba tagjai közül került ki. A Dolores Ibarruri által említett Alberto Sánchez pl. a Joven Cuba katonai tevékenységét irányító bizottságban dolgozott. Ugyancsak Guiteras közvetlen munkatársai közé tartozott Ricardo R. Armas y Soto, a Lincoln zászlóalj (15. nemzetközi brigád) keretében létesült önálló kubai egység, a „Guiteras század” első parancsnoka, és Pedro Vízcaíno a Joven Cuba Központi Bizottságának tagja, aki 1936 júliusától vett részt a spanyol köztársaság védelmében.³³ Ezt részint a Joven Cuba antiimperialista beállítottsága magyarázza, részint pedig az, hogy a KP és Guiteras között már 1935 elején volt katonai együttműködés, felkelést akartak előkészíteni az ellenforradalmi Batista-Mendieta rendszer ellen. A visszaemlékezésekből kitűnik, hogy meglepően sok egykori katonatiszt ment Spanyolországba, olyanok, akiket 1933 őszén az őrmesterek Batista vezette lázadása távolított el a hadseregtől. Legtöbbjük Guiteras hívévé vált 1934–1935-ben. De van a visszaemlékezők között olyan is, aki 1933-ban még a fasisztoid vonásokat mutató, terrorista módszereket alkalmazó ABC párt tagja volt; mások a Nemzeti Agrárpárthoz, vagy a PRC(A) radikális szárnyhoz tartoztak 1936-ban; és vannak pártonkívüli antifasiszták is az önkéntesek között. Elbeszéléseikből kitűnik, mily sok nehézség árán jutottak spanyol földre, különösen azok, akik Kubából indultak. Képet kapunk az illegális szerve-

zés-toborzás számos részletéről is. A Nemzetközi Brigádok Kubai Toborzóirodája pl. még azt is megszervezte, hogy indulás előtt valamennyien alapos orvosi ellenőrzésen menjenek keresztül.

A polgárháború első kubai résztvevői – mint azt már említettük – a Kubai Forradalmárok Antiimperialista Bizottságának madridi tagjai voltak. Alberto Sánchez (1915–1937) pl. már július 18-án részt vett a madridi Montana laktanya visszafoglalásában, majd egy kisebb sanitéc egység parancsnoka lett, amelyben több kubai is szolgált. 1936 őszétől az 5. Ezredben harcolt, szeptember végén már századparancsnok volt, s belépett a Spanyol Kommunista Pártba. Hamarosan az 5. Ezredhez tartozó 8. Vegyes Brigád parancsnoka lett, s kitüntette magát Pozoblanco visszafoglalásában és Madrid védelmében. 1937 februárjában már 3000 ember parancsnoka volt, s elérte a nem hivatásos katonák által viselhető legmagasabb rangot (comandante de brigada). 1937 nyarán részt vett a brunetei csatában. Egységéhez tartozott az ún. Speciális Kubai Zászlóalj, amelyben 80 latinamerikai harcolt. 1937. július 25-én halt hősi halált.³⁴

A zsidó származású Moisés Raigorodski (1914–1936) a kubai Kommunista Ifjúsági Szövetség tagja volt, s 1934-ben kényszerült spanyolországi emigrációba. 1936 szeptemberében nevezték ki politikai biztossá, ő volt az első kubai, aki ezt a tisztséget elérte a köztársasági haderőben.³⁵

Legendás híre tett szert a 29 éves kommunista munkás, Policarpo Candón is, aki a polgárháború első két évében Spanyolország számos frontján harcolt. Előbb a kommunista 5. Ezred miliciáiban töltött be különböző parancsnoki posztokat, majd a 46. hadtest 1. Rohambrigádjának parancsnoka lett. 1938 elején halt hősi halált Teruelnél.³⁶

A kubai önkéntesek zöme azonban a Nemzetközi Brigádok tagja volt, többségük a 15. Nemzetközi Brigád *Lincoln zászlóaljában* harcolt, amely főleg az USA-ból származó internacionalistákból állt. Az első nagyobb, 150 fő körüli kubai csoport 1937 januárjában indult New Yorkból Európába. Egy másik csoport, amelynek tagja volt Basilio Cueria, a híres baseball játékos is, 1937. január 20-án hajózott ki New Yorkból a Berengária gőzös fedélzetén. Havannából 1937. április 15-én indult az első csoport. Útjuk, akárcsak az USA-ból indulóké, először egy francia kikötővárosba vezetett, majd Párizson keresztül jutottak Spanyolországba.³⁷

A kubaiakból 1937 elején önálló egység, a „*Guiteras század*” alakult a Lincoln zászlóaljban, amely Maria Luisa Lafita szerint 150, Arthur H. Landis szerint kb. 60 főből állt.³⁸ Első parancsnoka a már említett Armas y Soto volt, aki 1937. február 23-án esett el a Morata de Tajuña körzetében zajló ütközetben, a Jarama folyónál.

A spanyol frontokon harcoló valamennyi kubai sorsát nem célunk, s nem is lehet nyomon követni. Nicolás Guillén, aki 1937-ben részt vett a 46. hadosztály november 7-i ünnepségén, azt írja, hogy ott „végtelen sok” honfitársával találkozott, akik különböző egységekben harcoltak. Jaime Bofill a hadosztály 101. brigádjának komisszárja volt. Ugyancsak politikai biztosi tisztet töltött be a kubai Sergio Nicol. Basilio Cueria, a már említett baseball játékos a Candón parancsnoksága alatt álló 1. Rohambrigád géppuskáit vezényelte. Egy másik kubai, Julio Cuevas viszont a 46. hadosztály zenekarát dirigálta.³⁹

Nicolás Guillén a Valenciában rendezett II. Nemzetközi Antifasiszta Írókongresszus résztvevőjeként ismerkedett meg a harcoló Spanyolországgal. A kongresszus záróülésén mondott beszédében azt hangsúlyozta, hogy olyan országból jött, ahol a lakosság számottevő része néger. Véleménye szerint, a négerek és a mulattok, akik a vérkeveredés és a kultúra révén spanyolok is, a köztársaság mellett állnak, mert tudják, hogy számukra a fasizmus győzelme a rasszizmus győzelmét, a rabszolgaságot jelentené.⁴⁰ Ugyancsak a záróülésen szólalt fel az akkor már nemzetközi híró Juan Marinello, aki azt hangsúlyozta, hogy „Nem lehet Spanyolországgal lenni anélkül, hogy ne beszéljünk Argentínáról, Kubáról, Venezueláról, Ecuadorról. Nem lehetséges harcolni a fasizmus ellen anélkül, hogy ne támadnánk ikertestvérét, az imperializmust”.⁴¹

V.

Eddig elsősorban azt követtük nyomon, mit adott Kuba a népfront köztársaságának. Érdemes azonban azt is szemügyre venni, hogyan segítette a demokratikus kibontakozást Kubában a spanyol ügy. Az első Batista diktatúra elleni harc fontos eszközévé váltak a polgárháborúról szóló hírek, tudósítások, amelyek a baloldali lapokban (Ahora, Bohemia, Mediodía) jelentek meg. Természetesen százsámra találunk ellentétes hangvételű, Franco-barát cikkeket is a kubai sajtóban, különösen a reakció fő orgánumban, a Diario de la Marinában. A szolidaritás szervezettebb formáját (s egyben a népfrontmozgalom sajátos megjelenési formáját is) jelentették a spanyol köztársaságot támogató különböző egyletek, ideiglenes bizottságok. 1937 elején jött létre az első, a „*Pablo de la Torriente Brau Emlékbizottság*”, majd Santa Clarában rendeztek nyilvános emlékünnepeket.⁴²

1937 áprilisában jött létre egy másik társadalmi szervezet, az „*Egyesület a Spanyol Nép Gyermekeinek Segítésére*”. A mexikói mintára alapi-

tott társaság ruhát, cipőt és más javakat gyűjtött a spanyol hadiárvak számára. 1938 nyarán az Egyesület a Barcelona közelében levő Sitges üdülőhelyen internátust hozott létre, ahol 50 gyermek talált otthonra a kubai kommunista tanítónő, *Rosa Pastora Leclerc* felügyelete alatt.⁴³

A spanyol köztársasággal való szolidaritás lett az egyik olyan ügy, amelynek érdekében a mélységesen megosztott, egymással sokszor szinte ellenséges viszonyban lévő kubai baloldali pártok, irányzatok képesek voltak összefogni. 1938 elejétől ez a minimális összefogás (amely megnyilvánult még pl. a politikai foglyok szabadon bocsátásának, s az egyetemi autonómia helyreállításának követelésében is) lett az egyik fő kikényszerítője Batista politikai nyitásának, ami megnövelte a szolidaritási mozgalom lehetőségeit is.

1938 tavaszától a még illegális KP legális napilappal (*Noticias de Hoy*) rendelkezett, amelyben bőségesen jelentek meg spanyolországi hírek, tudósítások.

1938. július 1-én létrejött a legális „*Spanyol Segélybizottság*”, amelyben harminc baloldali egylet, szervezet képviseltette magát. A 19 fős Végrehajtó Bizottság élén *Emilio Laurent*, az önkénteseket toborzó bizottság tagja állt, aki maga is megjárta a spanyol frontot. Az idők változását jelezte, hogy a díszelnökségnek tagja volt Laredo Bru köztársasági elnök felesége is. A Spanyol Segélybizottság rövid idő alatt csaknem az ország minden városában fiókszervezeteket hozott létre. Fő feladata a különböző adományok – pénz, élelem, cukor, dohány, ruha – gyűjtése volt.⁴⁴

1938. november 12-én a Kommunista Párt, a szakszervezetek és a Spanyol Segélybizottság megszervezte Kuba addigi történetének legnagyobb tömeggyűlését a spanyol köztársaság támogatása és a kubai demokratizálási folyamat elmélyítése, erősítése érdekében.

80 000 ember vett részt a gyűlésen a korabeli híradások szerint.⁴⁵ Másnap, november 13-án ült össze a KKP XI. plénuma, amely egyetlen napirendi pontot tárgyalt: a spanyol köztársaság segítésének ügyét.

A kubai kommunisták III. kongresszusa (az első legális kongresszus a párt történetében), amely 1939. január 10–17 között ülésezett Santa Clarában, kiemelt kérdésként kezelte, s külön napirendi pontban tárgyalta a spanyol demokrácia segítésének módozatait. *Ladislao Gonzáles Carvajal* beszámolója⁴⁶ áttekintette a spanyolországi frontok helyzetét és a Kubában működő segélyszervezetek tevékenységét. Megállapította, hogy a Spanyol Segélybizottság 1938. július 1. és november 31. között több, mint 35 000 peso értékű adományt gyűjtött, s eredményes volt a bizott-

sághoz kapcsolódó, de önállóan működő szervezetek (az „Egyesület a Spanyol Nép Gyermekeinek Segítésére” és a demokratikus érzelmű spanyolokat tömörítő Casa de Cultura) tevékenysége is. A kongresszus célként tűzte ki, hogy 1939-ben – számolva a kormány támogatásával is – 36 000 tonna cukrot, 50 000 egységnyi ruhát és nagymennyiségű dohányt küldjenek Kubából Spanyolországba. Megerősítette a XI. plénum határozatát, amely arra kötelezte a párttagokat, hogy havi 5 centavót fizessenek a párt által létesített spanyol szolidaritási alap javára.

A kongresszusnak ezek a szép elhatározásai már nem válhattak valóra. Teljesítésüket megakadályozta a faszizmus spanyolországi győzelme.

Jegyzetek

1. *Györkei Jenő*: Magyar önkéntesek a spanyol polgárháborúban. Zrínyi, Bp., 1977. 104–105.
2. *Aguirre, S.*: Antecedentes históricos del movimiento obrero cubano. Cuaderno de Historia, 2. sz. La Habana, 1965. 5–23.; *Thomas, H.*: Der spanische Bürgerkrieg. Verlag Ullstein, Berlin–Frankfurt/M... 1962. 138.; *Guillén, N.*: Lister, gallego, antifascista. „Mediodía” 35. sz. 1937. szeptember 27.
3. *Bayo, A.*: Mi aporte a la Revolución Cubana. La Habana, 1960. V. ö.: *Kerekes György*: Venceremos. Móra, 1979.
4. *Ibarruri, D.*: Az egyetlen út. Kossuth–Magvető, 1976. 318. és 329. Alberto Sánchez, Pablo de la Torriente Brau és Cándón nem küldöttséggel, s nem is együtt érkezett Spanyolországba. Torriente Brau a valenciai írókongresszus idején már halott volt.
5. Memorias ineditas del Censo de 1931, La Habana, 1978, 73. és 218 (Tabla 14), Censo de 1943, P. Fernandez y Cia., La Habana 1945. 750. Vö. még: Nueva Constitución de la República de Cuba, Ed. Luz-Hilo, La Habana, 1940. 19. (különösen: título segundo, art. 12/a és b.)
6. 1933 őszén az ún. „Grau-Guiteras-kormány” két törvénnyel is csökkenteni igyekezett a Kubában élő külföldiek számát. Az egyik előírta a munkanélküli külföldiek repatriálását, a másik, „A munka nacionalizálásának ideiglenes törvénye” pedig elrendelte, hogy a munkahelyek legalább 50%-át kubai állampolgárokkal töltsék be. Szövegüket ld.: *Pichardo, H.*: Documentos para la historia de Cuba. IV/1. kötet, La Habana, 1980. 80–82. és 99–100.
7. *Guerra y Sánchez, R.*: La industria azucarera de Cuba. Cultural, La Habana, 1940. 75. old. a külföldi kézben lévő cukorgyárakról; *Pichardo, H.* kommentárjait a reakciós spanyol szervezetekről ld.: Documentos...IV/2. k., La Habana, 1980. 92–93.; *Blas Roca* a KP III. kongresszusán felsorolta azokat a német kereskedőházakat, amelyek a náci behatolási törekvéseket fedezték. Ld.: *Francisco Calderio (Blas Roca)*: La unidad vencerá al fascismo. Informe ante la Tercera Asamblea Nacional... hely nélkül, 1939. (brosúra), 16.

8. ¡Por la Victoria Popular! Santa Clara, 1939. 126–127. Ladislao G. Carvajal beszámolója a KP III. kongresszusán a spanyol köztársaságnak nyújtott segítségről.
9. Az 1933–1935-ös forradalom történetét *magyarul* ld.: *Kukovecz György: Polgári demokratikus forradalom Kubában (1933–1935). A nemzetközi munkásmozgalom történetéből.* Evkönyv 1985. Kossuth, 1984. 25–40. V. ö.: *Anderle Ádám: Munkásmozgalom Latin-Amerikában. 1870–1959.,* Kossuth, 1982. vonatkozó részeivel.
10. Részletesebben ld.: *Kukovecz György: Demokrácia, antiimperializmus, antifaszizmus a kubai kommunisták politikájában (1935–1944).* „Tájékoztató” 1980. 4. sz. 55–69.
11. *Lafita, María L.: Dos héroes cubanos en el 5to regimiento,* La Habana, 1980. 45–46., 53–56., 126–127.
12. *Marinello, J.: Pablo de la Torriente, héroe de Cuba y de España. Elószó a Peleando con los milicianos,* La Habana, 1962. kötethez, VIII–IX.; *Martínez Márquez, G.: Semblanza de Pablo.* In: *Pablo de la Torriente Brau: Pluma en ristre,* La Habana, 1949. LXII.; *Lafita, María L.: Rodolfo Ricardo Ramón de Armas y Soto.* La Habana, 1975. 64., *Torriente Brau, P.: Peleando con los milicianos.* La Habana, 1962. 18.
13. *Augier, A.: Nicolás Guillén. Notas para un estudio biográfico-crítico.* Universidad Central de las Villas, 1965. II. k., 64–65.
14. Comité Central del Partido Comunista de Cuba. Llamamiento al Pueblo. Közli: *Pichardo, H.: Documentos... IV/2. k. 93–97.*
15. *Ramón Nicolau González: La organización y traslado de los combatientes cubanos a la República Española.* In: *Cuba y la defensa de la República Española (1936–1939),* Editora Política, La Habana, 1981. 7–10.
16. *Torriente Brau, P.: Pluma en ristre.* La Habana, 1965. 459.
17. *Scarpetta J.G.: Guillén. „Bohemia” N° 39/1938, 40–41.* *Marinello, J.: Dos discursos de Juan Marinello al servicio de la causa popular.* Párizs, 1937. (brosura) 7–8.
18. Életéről ld. *Torriente. Loló de la: Torriente-Brau. Retrato de un hombre.* Instituto del Libro, La Habana, 1968. Magyarul megjelent műve: *A kubai ismeretlen katona kalandjai,* Európa, 1982.
19. *Marinello, J.: Contemporaneos.* La Habana, 1976. 265.
20. *Torriente Brau: Aventuras del soldado desconocido cubano.* La Habana, 1976. 209.
21. *Torriente Brau spanyol krónikáját, leveleit és haditudósításait három, nem teljes és egymást át is fedő válogatás alapján elevenítjük fel. A Pluma en ristre 1965-ös kiadását, valamint a Peleando con los milicianos (1962) és az Aventuras del soldado desconocido cubano c. válogatást használtuk fel.*
22. *Torriente Brau: Peleando con los milicianos.* 44–45.
23. *Uő. Pluma en ristre.* 463–466.
24. *Uo.* 485.
25. *Uő. Peleando con los milicianos,* 18.
26. *Uő. Pluma en ristre,* 491. *Aventuras... 151.*
27. *Uő. Peleando con los milicianos,* 23.

28. Uo. 29–34.
29. *Uő.* Pluma en ristre, 517–525. Vö.: *Roa, R.*: Pablo de la Torriente Brau y la Revolución Española, La Habana, 1937. 30.
30. *Torriente Brau*: Pluma en ristre, 518.
31. *Roa, R.*, i. m. 43., *Martínez Márquez, G.*, i. m. LXIV. *Frutos, J.*: La muerte de Pablo. „Pensamiento Crítico”, 39. sz. 1970 április, 324–326.
32. Cuba y la defensa de la República Española (1936–1939). Ed. Política, La Habana. 1981. Itt jegyezzük meg, hogy a témáról átfogó elemzés még nem készült Kubában, s ezen a kötetben kívül csak néhány újságcikk, valamint *Maria L. Lafita* idézett munkái ismeretesek.
33. *Ld. Lafita, Maria L.*: Dos héroes cubanos en el 5to regimiento. 15–44.; *Uő.* Rodolfo Ricardo Ramón de Armas y Soto. 49. 57.; *Tabares del Real, J.A.*: La revolución del 30: sus dos últimos años. Ed. de Ciencias Sociales, La Habana, 1975. 278–279.; *Uő.* Guiteras, La Habana, 1973. 435–439.
34. *Lafita, Maria L.*: Dos Héroes Cubanos.... 45–84.
35. *Uő.* i. m. 125–145.
36. *Uő.* i. m. 48., 56., 136. *Torriente Brau*: Pluma en ristre. 535., *Scarpetta, J.M.*: i. m. 40–41.
37. *Lafita, Maria L.*: ...Armas y Soto, 65–67., *Guillén, N.*: Prosa de prisa. I. k., La Habana, 1975. 107–110.; *Landis, Arthur H.*: The Abraham Lincoln Brigade, Citadell Press, New York, 1968. 15., 31., 66–67. A különböző csoportok indulásáról képet ad a Cuba y la defensa de la República Española (1936–1939) c. kötet is.
38. *Lafita, Maria L.*: ...Armas y Soto. 66., *Landis, Arthur H.*, i. m. 31.
39. *Guillén, N.*, i. m. 107–110., 115–116.
40. *Guillén, N.*, i. m. 80–85.
41. *Marinello, J.*: Dos discursos de Juan Marinello... 6.
42. *Roa, R.*, i. m. 7–8.
43. Auxilio a los niños españoles, „Mediodía”, 1937 április 19. Huérfanos españoles al Asilo Cubana, „Noticias de Hoy”, 1938. június 2.
44. A „Spanyol Segélybizottságot” a rendelkezésre álló források, cikkek különböző neveken említik: Pl. Comité de Apoyo a España, Comité Pro-Ayuda a la Democracia Española, stb.; Tevékenységéről ld. pl. „Noticias de Hoy”, 1938. június 2. (Se constituyó el Comité Cubano de Ayuda a la República Española), és a ¡Por la Victoria Popular! c. kötet 124–125.
45. *Ordoqui – Roca – Ford*: En marcha con todo el pueblo. La Habana, 1938. (a gyűlésen elhangzott beszédek szövege, ill. a gyűlés leírása a bevezetőben).
46. ¡Por la Victoria Popular! Santa Clara, 1939. 119–130.